

BİRİKİMİ ÖZÜMSEYEN VE YENİ BİR KUŞAĞI TEMSİL EDEN BİR SANAT DERGİSİ: AR

Mehmet Can DOĞAN

Aylık dergi *Ar*, “Resim-Heykel-Dekorasyon-Arkeoloji” sunumuyla Son Kânun 1937’de yayın dünyasına girer. Birinci Kânun 1937 tarihinde ilk yılını dolduran derginin sonraki sayısında sunumu, “Plastik Sanatlar-Fonetik Sanatlar-Arkeoloji” olarak değişir ve dergi, yeniden 1. sayı olarak numaralandırılır. Temmuz 1938 tarihli sayıda, önceki yıl gözetilerek “Sayı: 19” açıklaması konulur. Derginin künyesinde, “Her ayın ilk haftasında çıkar. Güzel Sanatlar Dergisi” bilgisine yer verilir. *Ar*’ın 8-9. (Ağustos-Eylül), 20-21. (Ağustos-Eylül 1938) ve 22-23. (1’inci Teşrin 1938) sayıları birleşik çıkar. Birinci Kânun 1938’de yayımlanan 24. sayısıyla dergi, yayın dünyasından çekilir. *Ar*’ın birinci yılındaki her sayısı 16 sayfa, ikinci yılındaki sayılarıysa 20 veya 22 sayfa olarak yayımlanır; sadece, birleşik çıkan 20-21. sayı 32 sayfadır. Dergi, Ulus Basımevi’nde basılmıştır.

Ar’ın belli bir yazar kadrosu vardır. İzzettin Şadan Beril, derginin sahibi ve “Tahrir Heyeti Müdürü”dür. Künyesinde, “müessisleri” olarak şu adlar yazılıdır: “Malik Aksel, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Cemal Bingöl, Nurettin Ergüven, Salih Uralı, Eşref Üren, Kudsi Tecer, Miraç Katırcıoğlu, Cemal Tollu”. “Müessisler”, *Ar*’ın yazı kadrosunu da oluşturmaktadır. Bu kadro, ilerleyen sayılarda İhsan Karaburçak, Refik Epikman ve Miraç Katırcıoğlu’nun eklenmesiyle daha da zenginleşmiş ve *Ar*, “güzel sanatlar”da yetkin imzala-

rin ve sanatçıların bir araya geldiği önemli bir dergi olarak belirginleşmiştir. Derginin ikinci yıla girdiği 1/13. sayısının künyesinde, “Yazı işleri: Suut Kemal Yetkin - Direktör: Nurullah Berk - Mümessiller: Refik Epikman - S. N. Urallı” bilgisi yer almaktadır.

Ar; baskı kalitesi, kullanılan kâğıt, görsel malzemenin sunuluşu ve tasarım yönünden dikkat çekici bir dergidir. Her sayısı göz dolduran bir tasarımla ve kaliteli kâğıt kullanılarak hazırlanan bir kapak içinde sunulur, kapağa sayfa numarası verilmez. Derginin iç kâğıdı da kapak kâğıdı gibi kalitelidir. Bu, görsel malzemenin sunumu gözetilerek özellikle tercih edilmiş bir seçim izlenimini verir. Derginin gösterişli boyutu ve bu boyuta göre düzenlenen sayfa tasarımı da aynı hassasiyetten kaynaklanmış olmalıdır.

Ar'ın hemen hemen bütün sayılarının kapağını, yerli ve yabancı resamlardan veya heykeltıraşlardan birinin bir resmi ya da heykelinin görseli süsler. Osman Hamdi'nin “Silâh Tüccarı” (no. 1), Turgut Zaim'in “Hamur Yuğuran Köylü” (no. 2), Leonardo da Vinci'nin “La Joconde” (no. 4), Nured-din Ergüven'in “Ege Kızları” (no. 6), Velasquez'in “Aynaya Bakan Venüs” (no. 10), Eski Çin Sanatı'ndan “Buda Heykeli” (no. 12), Hanri Arnold'un “Asya” (no. 17), Auguste Renoir'nın “Banyo Yapan Kız”ı (no. 19) kapaklardaki görsellerden bazılarıdır.

***Ar*'ın Programı**

“*Ar*'a Dair Bir İki Not” başlıklı yazıda derginin “programı” bildirilir ve “takip edeceği yol” açıklanır: “*Ar* bir kültür gazetesidir; kültürün memleketimizde en ziyade yayılmaya, anlaşılmaya, izah edilmeğe muhtaç bir kısmı olan ‘güzel sanatlar’ın tek organı olarak çıkıyor. Bir ‘güzel sanatlar dergisi’ olmanın başlı başına koskoca bir program, hem çetin ve gerçekleşmesi müşkül bir program olduğunu hatırlatmak lâzım mıdır?” İlerleyen satırlarda, *Ar*'ın “Umumî Harp sıralarında neşredilmekte olan *Osmanlı Ressamları Mecmuası*'ndan sonra “güzel sanatlara münhasır” tek dergi olduğu belirtilip “Bu itibarla korkmadan diyebiliriz ki *Ar*, kültür hayatımızda mühim bir boşluğu dolduracak bir hadise teşkil eder” denir. “*Ar*'ın programı” da şöyle belirlenir:

“Plastik sanatlara ait bütün meseleleri, bütün bahisleri ilim çerçevesinde kalmakla beraber, açık bir ifade ile izah etmek; garp sanatını, garp ekol ve cereyanlarını, eski ve yeni sanatını tanıtmak; eski ve yeni Türk sanatkârlarının hayatlarını ve eserlerini daima aktüel bir şekilde göstererek, kıymetlerimizin bir bilançosunu yapmak; ve mümkün olduğu kadar bol ve güzel resimlerle

ecnebi ve Türk plastik sanatının muhtelif numunelerini göstermek, ve nihayet, memleketimizde güzel sanatların yapılması ve sevilmesi ile alâkadar bütün meselelere en büyük ehemmiyeti vererek, sanat hayatımıza, mücerret bir dergi olarak değil, fakat canlı ve faal bir unsur olarak hizmet etmek.”¹

“Bizde millî bir sanat var mıdır?” sorusuna “neşriyatı ile cevap vereceği” belirtilen derginin anılan çıkış yazısında yakındığı önemli bir sorun, “sanat münekkidi yokluğu”dur. Bu yokluk yüzünden “fırçayı kullandıkları kadar kalemi kullanmayı öğrenmek mecburiyetinde kalmış olan bir kısım sanatkârların” yazıları, dergide öncelikle yer alacak ama dergi “ne bir cemiyetin ne bir zümrenin ne bir grubun organı” olacaktır.

Yazı boyunca “sanat” sözcüğü kullanılmışken dergiye “sanat” karşılığı “Ar” sözcüğünün neden isim olarak seçildiği düşündürücüdür. Bu düşündürücü sorunun cevabı, “öz Türkçecilik” heyecanının henüz yatışmadığıyla verilebilir. Yine de 24 Ağustos 1936’da yapılan Üçüncü Türk Dil Kurultayı sonrasındaki “öz Türkçecilik” eğiliminden uzaklaşma tutumunun izlenmemiş olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte, dergideki yazılarda “öz Türkçe” hassasiyeti gibi bir tutum bulunmadığını belirtmek gerekir.

Yayın hayatı boyunca derginin ilk sayıda açıklanan amaca ve programa uygun bir yayın yaptığı görülür. Yayın amacının bazı sayılarda hatırlatılarak vurgulanması ise dikkati çeker. Bu çabada, girilen işin heyecanı yönlendiricidir. 3. sayının başyazısındaki ton, durumu olabildiğince somutlaştırmaktadır:

“Bizim davamız, bu kurak, sanki pıhtılaşmış hava içinde san’at meltemini yeniden estirmektir.

Bir meltem ki vücutlara yaşamak sevinci, yüzlere nur ve ifade, gözlerle ruh versin; evlerimizin, odalarımızın çıplak, abus çehresini tezyin etsin; gündelik hayatımıza kalbe yükselir hisler ve kaygılar katsın; ve -ezeli terane-kültürümüzü ve varlığımızı hudutlardan öteye taşırsın.

Bizim davamız, fişkırmaq için bir kaç damla su isteyen tohumları gösterecek onların toprak altında kurumalarına mani olmaktadır.”²

Ar’ın birinci sayısındaki ilk yazı, derginin var oluş gerekçesini açıklar niteliktedir. “Ar ve Yaşama” başlıklı yazıda Miraç Katırcıoğlu, hayatla sanatı bir görür; sanatın ölümsüzlük olduğunu sezdirenen yazar, onu dinin de önüne

1 [İmzasız], “Ar’a Dair Bir İki Not”, no. 1, Son Kânun 1937, s. 16.

Bütün alıntılarda ve anılan yazı başlıklarında metinlerin dergideki özgün imlasi korunmuştur.

2 Ar, “Bizim Davamız”, no. 3, Mart 1937, s. 1.

koyar ve sanatsız yaşanamayacağını ileri sürerek şöyle der: “Ar, ki güzelin bilgisidir, ruhun yaşaması için güzel yaratan veya güzel gören bir emektir. Ölümle yaşamının düşünülmediği yerde ar yoktur.”

Ar'ın İçeriği

Derginin ilk sayısında “Plastik Sanatlar ve Türkiye” konulu bir anket açılır. Reşat Nuri Darago'dan alınan cevaplarla başlatılan “Ar'ın anket soruları” ikinci sayıda Hasan Âli Yücel'e yöneltilir. Bu sorular, derginin duruşunu haber verir niteliktedir:

“1- Bugün Türkiye'de bir sanat buhranı vardır. Bir millî edebiyatın mevcudiyetinden bile şüphe ettiren dedikoduların yanında, plastik sanatlar bakımından memleketimizde tam bir kıymet ve ölçü anarşisi vardır. Resim ve heykeltıraşsızlığın bizdeki bu revaçsızlığı ve anarşisi karşısında ne düşünüyorsunuz?”

2- Sanatın millî varlığımıza, millî kültürümüze girmesi için ne gibi çarelere, tedbirlere başvurmak gerektir?

3- Türkiye'nin sosyal gidişlerini nazarı itibara alarak, bizde sanatın devletleştirilmesine taraftar mısınız? Muhtelif rejimler içinde yaşayan devletlerin kabul ettiği bu prensip bizde müfid neticeler verebilir mi?”

Anket soruları, sonraki sayılarda Vedat Nedim Tör, Burhan Belge ve Türkân Örs'e yöneltilerek soruna karşı ilginin sıcak kalması amaçlanır. Bu anketten başka dergide dosya konusu olarak işlenen “Âbideler Meselesi”nde,

yazarlara ve sanatçılara abidelerin ve heykellerin yapımında yerli ve yabancı sanatçıların tercihiyle ilgili iki soruluk bir anket ile resamlara sanat anlayışlarıyla ilgili sorulardan oluşan bir anket daha yer alır. Bu anket sorularını Turgut Zaim, Malik Aksel, Zühtü Müridoğlu cevaplar. Dergide anketler dışında İ. Galip Arcan (no. 1), Leopold Levy (no. 3), Picasso (no. 14) ve Burhan Toprak (no. 16) ile yapılmış söyleşilere de yer açılır.

Ar'da “İnkılâp Resim Sergileri”ne, “Ankara Halkevinin İkinci Resim ve Heykel Sergisi”ne, “Güzel Sanatlar

Akademisinde Sergiler”e, “Türk Resim ve Heykel Galerisi”ne özellikle yer verilmesi ve bu sergilerin değerlendirilip sunulması, Kemalist kültür programının sonuçlarını gösterme niyetini yansıtır. Bu sergilerin sunulduğunda kullanılan görsel malzemenin anılan kültür programını yansıtmaya işleviyle birlikte hem sanatçıları tanıtmaya hem de yönelişleri işaret etme işlevi de vardır. İmzasız veya “Ar” imzası ile yayımlanan yazılarda da benzer tutum görülür. “Türk Heykeltraşlığı” (no. 4), “Âbideler Meselesi” (no. 5), “Türk İbtidailer” (no. 8-9), “Erzurum Âbidesi” (no. 10) başlıklı yazılar, bu bağlamda anılabilir.

Suut Kemal Yetkin, ikinci sayıdan itibaren derginin “başyazı”larını yazar. “Sanatkâr”, “Sanat ve Sanatkâr” (no. 4), “Van Gogh” (no. 8-9), “Paul Cezanne” (no. 11), “Müstakil Sanat” (no. 13) başyazılarından bazılarıdır. Bunların dışında, “Öz Sanat Telâkkisi ve Türk Sanatının Mahiyeti” başlıklı uzun yazısı (no. 24, 1’inci Kânun 1938), resimle edebiyatı “romantik bir duyuş tarzı”nda birleştirmesi bakımından dikkat çekicidir. Bedri Rahmi Ar’da “Yukule-le Yazıyor” üst başlığı ile sanat sorunlarına ilişkin denemeler yazar. “Resimde Malzeme Endişesine Dair” (no. 1), “İlham ve Perilerine Dair” (no. 2) bunlardan bazılarıdır ayrıca resim (“Yeniler ve Yeni Resim”, no. 15; “Öz Resme Doğru”, no. 17) ve ressamlar üzerine denemeleri de vardır. Zühtü Müridoğlu, Nurullah Berk (“Michel Ange ve Sixtine Klisesinin Tavani”, no. 2; “Leonard de Vinci”, no. 4; “Fotoğraf ve Sanat”, no. 6; “Resim ve Heykel Müzesi”, no. 16-17-18) Turgut Zaim (“Japon İstampası”, no. 7; “Modern Çin Sanatı”, no. 12) Nureddin Ergüven (“Sanat Kültürünün Ana Hatları” estetikle ilgili dizi yazı) Salih Urallı, Malik Aksel (“Türk Sanatının Garp Resmine Tesirleri”, no. 11; “Türk Resminde Mizahi Karakter”, no. 12; “Şark Resminde Hususiyetler”, no. 18) Fikret Adil (“Fotoğrafın 100’üncü Yılı”, no. 19) Refik Epikman, Abidin Dino, Mazhar Nazım Resmor, Mahmud Cûda, Arif Bedii, Hasan Âli Yücel, Peyami Safa, Cevad Memduh Altar, Namdar Rahmi Karatay’ın resme ve genel olarak sanat sorunlarına dair yazıları; Remzi Oğuz Arık ve Avni Candar’ın arkeoloji; Mehmet Ragıp Kösemihal’in müzik (“Beynelmillel Müzik Kültürü”, no. 6; “Bir Müzik Müzesine Olan İhtiyacımız”, no. 11; “Çocuklarımızın Müzik Terbiyesi Meselesi”, no. 13); Nurettin Sevin’in sahne sanatları; Pertev Naili Boratav’ın halk edebiyatı; K. Erol’un sinema hakkındaki yazıları sanat kültürünün yerleştirilme çabası ve var olanın yorumlanıp değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Bu arada her ikisi de tek yazıda kalan ama bir dizi olacağı duyurulan Ercüment Ekrem Talu’nun “Tanıdığım Sanatkârlardan” ve Nahid Sırrı Örik’in “1908’den Beri Türk Edebiyatında Güzel Sanatlara Dair Eser ve Yazılar” başlıklı yazılarının devamının gelmemesini, bir kayıp olarak not etmek gerekir.

Dergideki çeviriler de Ar'ın bütünlüğünü destekleyecek niteliktedir. Bu bağlamda Romain Rolland'ın "Beethoven'in 'Lied'leri" (çev. P. N. Boratav; no. 14, Şubat 1938), Thomas Mann'ın "Sanatkâr" (çev. M. Karahasan; no. 19, Temmuz 1938), Roger Gaillois'in "Sanat ve Mit" (çev. P. N. Boratav; no. 19, Temmuz 1938), R. H. Wilenski'nin "Sanat İçin Sanatkârlar" (çev. O. Derinsu; no. 20-21, Ağustos-Eylül 1938) başlıklı yazıları anılabilir.

Ar'da Cumhuriyet'in ilk kuşak ressamaları ve heykeltıraşları denebilecek sanatçılar, çalışmalarlarıyla birlikte değerlendirilerek bunların adı ve eserleri üzerinde ilgi oluşturmak niyetiyle bir çaba sergilendiği görülür. Sabri Fetah Berkel, Zühtü Müridoğlu, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Mahmud Cûda, eserleriyle belirginleştirilen sanatçılardır. Ayrıca önceki dönemlerden sanatçılar nadiren de olsa verimleriyle ele alınmıştır. Osman Hamdi Bey, burada anılabilir.

Derginin Birinci Teşrin 1938 tarihli 22. sayısı, Cumhuriyet'in on beşinci yılında sanat alanındaki gelişmelere ayrılmıştır. Refik Epikman "Türkiyede Plastik Sanatlar"ı, Nureddin Sevin "Cumhuriyet Devrinde Türk Tiyatrosu"nu, M. Ragıp Kösemihal "Musikide Kalkınışımız"ı, Remzi Oğuz Arık "Yeni Türkiyede Arkeoloji"yi ve Malik Aksel "Türk ve İslâm Sanatı"nı dosya konusu bağlamında değerlendirmiştir.

Derginin aynı sayısında, tamamı kuşe kâğıda basılı "Atatürk Albümü" denebilecek bir bölüm yer alır. Bu bölüme geçilirken Heykeltıraş Nusret Suman'ın "Muvaffak bir eseri" diye sunulan "Atatürk" büstünün fotoğrafı tam sayfa kullanılmış ve aynı sayfanın sağ alt köşesine "AR Sene 2 Sayı 22-23"

bilgisi konulmuştur. 5. sayfada ise bu sayının "özel nüsha" olduğu şu sözlerle açıklanmıştır: "Atatürk nushasının hazırlanmasında, yazı ve fotoğraflarla mecmuamıza maddî ve manevî yardımlarda bulunan Ankara Halkevi Ar şubesine teşekkürü bir borç biliriz." Atatürk'ün ölümünün hemen ardından hazırlanan bu özel "nusha"da Atatürk'ün sözlerinden seçmelere, resimlerine, kullandığı mekânların ve eşyaların fotoğraflarına yer verilmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın "Meselâ Musıkî!", Ferit Celal Güven'in "Güzel Sanat ve Atatürk" ve Behçet Kemal Çağlar'ın "Türk Sanatında Atatürk Hamlesi" başlıklı yazıları da bu özel "nusha"da değerlendirilmiştir.

Ar'da güzel sanatlarla ilgili etkinlikler, oluşumlar, olgular, tartışmalar ve yayınlar, "Ayın Kronikleri-Neşriyat Âleminde" adı verilen sayfalardaki "Ser-giler Arasında" ve "Hadiseler" başlığı altında sunulmuştur. Böylece dergiye hem canlılık kazandırılmış hem de bir "grup"un güncel gelişmeler karşısın-da aldığı mevzi (pozisyon) belirginleştirilmiştir.

Dönemin koşulları içinde maliyetli bir dergi olduğu açıkça görülen Ar'ın ilk sayısından itibaren reklamlar da dikkati çeker. Bunlar, ön ve arka kapak içi ile arka kapağa konur. Pasta salonu, kırtasiye mağazası, kitabevi, terzi, radyo cihazı, sigara, "Yerli Mallar Pazarları"nın reklamlarının yanı sıra ikinci sayıdan başlayarak arka kapakta Ziraat Bankası'nın ve sonraki sayılar-da İş Bankası'nın reklamı yer alır.

Ar'ın İkinci Yayını

1937-1938 yıllarında 24 sayı yayımlanarak kapanan Ar, Birinci Kânun 1944'te yine Ankara'da tekrar çıkarılır ama bu kez de son iki sayı birleştirile-rek ve gecikmeli olarak ancak dört sayı yayımlanabilir. Sunumu aynı kalan derginin "imtiyaz sahibi" Turgut Zaim'dir; "yazı işleri"nden Cemal Bingöl sorumludur; "idare müdürü" ise Eşref Ürendir.

Derginin çıkış yazısı olarak ilk dönemin üçüncü sayısında yayımla-nan "Bizim Davamız" başlıklı yazı kullanılır. Bu yazıda, "Bizim davamız: Türkiye'nin sanat davası" denir ve bu "dava" şöyle belirginleştirilir: "Bizim davamız, [kaybolmuş] bu ibda, bu yaratıcılık kudretini aramak, bulmak, öldü ise tekrar doğurmak ve Sinan'ın oğulları olduğumuzu yeniden kendi-mize ve âleme haykırabilmektir." Bu sözle-rin ardından da ilk dönemdeki "amaç" ve "program" 19. sayfada aynen yinelenir.

Ar'ın ikinci yayınında, hem kadronun daraldığı hem de derginin kâğıt kalitesi-nin ve görselliğinin düştüğü, boyutunun küçüldüğü fark edilir. Cemal Köprülü'nün üslup ve sanat konulu denemeleri, dergi-nin ilk yazıları olarak öne çıkar. Zeki Faik İzler, Eşref Üren, Mahmut R. Gazimihâl, Turgut Zaim, Halil Bedi Yönetken, Cemal Bingöl, Fehmi Baldaş, Nurettin Sevin, Ce-mal Tollu ve Nüzhet Şenbay'ın sanat tarihi, müzik, plastik sanatlar ve sahne sanatları hakkındaki yazıları yayımlanır.

Değerlendirme

Her ne kadar güzel sanatlardaki birikimi bütün olarak görme ve resim, heykel, mimari, müzik ve sahne sanatlarına tarihsel dikkati göz ardı etmeden yaklaşma hassasiyeti taşınsa da Ar'da, "Türkiye'de son sanat teşekkülü", "memleketimize garp plâstik sanatlarının en yeni cereyanlarını getirmiş olan grup" diye sunulan "D Grubu" üyeleri öne çıkarılmakta ve bunların eserlerine yoğunlaşmaktadır. Birinci sayıdaki "Elli Yıllık Türk San'ati Sergisi" başlıklı haber-yorum metninde, "D Grubu" ile "Müstakil Ressamlar Birliği"nin 1930'ların sonuna gelirken "memleketteki iki esaslı teşekkül" olarak sunulmuştur. Bu bilgiden hareketle ve anılan "teşekküller" içindeki adlar da gözetilerek -her ne kadar çıkış yazısında derginin bir grubun yayını olmadığı ilan edilmişse de- Ar'ın "D Grubu" üyelerinin yayın organı olduğu söylenebilir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Ar'ın yetkin bir yazar kadrosu vardır. Yazarlar, hem sanatın içinde eser veren hem de sanat üzerine düşünce üreten kimlikleriyle ele aldıkları konuları, birikimin ufkuyla değerlendirmiştir. Dergide beliren deneme, araştırma, inceleme, eleştiri ve söyleşilerde yoğunluk Batı sanatına verilmekle birlikte "Karagöz", "minyatür" ve halk verimi görsel malzemeler üzerinden yerli bir hassasiyet gözetildiği de fark edilir. Dergide, söylem olarak Türk plastik sanatlarının verimlerinin değerlendirilmesi amacıyla hem yerlilik vurgulanır hem de resim, heykel, mimari ve şehircilikte yerli bir tutumun nasıl geliştirilebileceği Batı sanatının verimi ve deneyimi üzerinden somutlaştırılır.

Ar'da resimden edebiyata, afiş sanatından heykeltıraşlığa, fotoğraftan arkeolojiye, tiyatrodan sinemaya pek çok konuda yazı yayımlanmıştır. Ayrıca yerli ve yabancı ressamlarla yapılan söyleşiler, düzenlenen anketler, "Ayın Kronikleri" ve "Neşriyat Âleminde" gibi bölümler, dergiye canlılık kazandırmıştır. Yazıların seviyesi ve ele alınan sorunların değerlendirilmesiyle Ar, Cumhuriyet Dönemi'nde sanat dünyamızın ilk önemli dergilerinden biri saptamasını hak edecek dolulukta. Atatürk döneminde plastik sanatlarla sahne sanatlarının anlaşılması bakımından hayli önemli bir yeri olan dergi, söylem bakımından Kemalizm'i kültürde ve özellikle güzel sanatlarda temsil etme işlevi de üstlenmiş gibidir. Bu işlev, ne güdümlü bir sanat programını uygulama ve yerleştirme gibi bir tutumu ne de buyurgan bir yönelişi gösterir. Dergide yazılarıyla görünen veya eserleriyle öne çıkarılan sanatçılar, Cumhuriyet'in değerlerini benimsemiş ve bunları bilinçli bir biçimde temsil etmeye çalışmış idealistlerdir. Ar, dönemi yansıtan bu eğilimin de izlenmesi yönünden zengin malzeme sunan görselliği yüksek bir sanat dergisidir.